

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЕВОЛЮЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF EVOLUTIONARY INTERPRETATION OF DIGITAL HUMAN RIGHTS IN THE PRACTICE OF THE ECtHR

Карвацька С.Б., д.ю.н., професор,
в.о. завідувача кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Лабик А.Р., асистент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Строїч М.І., асистент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті здійснено аналіз проблеми розуміння сутності нової специфічної категорії прав людини, пов'язаної із доступом до Всесвітньої мережі – цифрових прав людини та механізмів реалізації й захисту цих прав.

Доведено, що одним із важливих проблем сучасного Інтернету стало питання конфіденційності та захисту персональних даних. Інтернет є не тільки потужним інструментом для забезпечення свободи слова, доступу до інформації та її розповсюдження, а й тим ресурсом, який супроводжують такі явища як виникнення і поширення кіберзлочинності, шахрайських схем, неконтрольованого некоректного використання персональних даних користувачів тощо. Ключові цифрові права людини – свобода вираження поглядів, право на доступ до Інтернету, право на анонімність, право на забуття та низка інших повинні бути законодавчо врегульовані, що захистить користувачів від різного роду неправомірних зловживань та шахрайства. У висновку зазначено, що застосований Європейським судом з прав людини принцип еволюційного тлумачення дозволив по-новому поглянути на цифрові права людини у контексті забезпечення свободи слова, доступу до інформації та її розповсюдження. Принцип еволюційного тлумачення став одним зі стовпів, на яких побудована правоінтерпретаційна практика Європейського суду з прав людини. Обґрунтовано, що ЄСПЛ визнав право на анонімність в Інтернеті одним із аспектів права на повагу до приватного життя, гарантованого Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Аналізуючи рішення ЄСПЛ у даній категорії справ, можна дійти висновку про те, що більшість Інтернет-прав Суд розглядає у контексті статті 8, яка передбачає повагу до приватного, сімейного життя особи, житла і кореспонденції, та статті 10, що закріплює свободу вираження поглядів.

Ключові слова: права людини, мережа Інтернет, цифрові права людини, тлумачення цифрових прав у практиці ЄСПЛ, право на доступ до Інтернету, право на анонімність у мережі, право на забуття в мережі.

The article analyzes the problem of understanding the essence of a new specific category of human rights associated with access to the World Wide Web – digital human rights and mechanisms for the implementation and protection of these rights. It is proven that one of the important problems of the modern Internet is the issue of confidentiality and protection of personal data. The Internet is not only a powerful tool for ensuring freedom of speech, access to information and its dissemination, but also a resource that is accompanied by such phenomena as the emergence and spread of cybercrime, fraudulent schemes, uncontrolled improper use of users' personal data, etc. Key digital human rights – freedom of expression, the right to access the Internet, the right to anonymity, the right to be forgotten and a number of others should be regulated by law, which will protect users from various kinds of illegal abuse and fraud. The conclusion states that the principle of evolutionary interpretation applied by the European Court of Human Rights has allowed us to take a new look at digital human rights in the context of ensuring freedom of expression, access to information and its dissemination. The principle of evolutionary interpretation has become one of the pillars on which the legal interpretation practice of the European Court of Human Rights is built. It is substantiated that the ECHR recognized the right to anonymity on the Internet as one of the aspects of the right to respect for private life guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Analyzing the decisions of the ECHR in this category of cases, we can conclude that the Court considers most Internet rights in the context of Article 8, which provides for respect for the private and family life of a person, home and correspondence, and Article 10, which enshrines freedom of expression.

Key words: human rights, Internet, digital human rights, interpretation of digital rights in the practice of the ECHR, right to access the Internet, right to anonymity online, right to be forgotten online.

Постановка проблеми. У сучасних умовах невідомого розвитку та прогресу, права людини, відомі донині, людство розглядає через призму цифровізації та невідомого розвитку інформаційних технологій. Нові відкриття в галузі науки і техніки та їх доступність практично для кожного розширюють можливості у багатьох сферах життя суспільства. Вони спрощують виконання різноманітних робіт, ведення побуту, доступ до освіти, соціальних послуг, літератури, мистецтва, що складно було б уявити без функціонування Інтернету. Інтернет займає значну частину життя кожної людини у всьому світі. Ключову роль у кожному з перелічених аспектів відіграє інформація – категорія, нематеріальна за своєю суттю та, разом з тим, надзвичайно багата за змістом. Завдяки їй посилюється вплив індивіда на політику держави і розвиток громадянського суспільства, адже, з огляду на високий ступінь інтерактивності у глобальній мережі, стираються кордони між колективними та індивідуальними формами

політичної активності. В умовах високої поінформованості і правової свідомості кожен громадянин наділений можливостями ініціювати та брати участь у важливих суспільно-політичних дискусіях, а також впливати на прийняття рішень суб'єктами владних повноважень. Як наслідок, практично необмежений доступ до інформації зумовив зародження і швидкий розвиток такого явища як «електронна демократія», що в сучасних умовах виходить за рамки традиційного поняття демократії, охоплюючи політичні, соціальні, економічні та культурні аспекти [1, с. 13–14].

Стан дослідження. Дослідження правової природи цифрових прав людини, а також питань, пов'язаних із гносеологією та інтерпретацією цифрових прав людини у практиці ЄСПЛ, перебувають у фокусі уваги як вітчизняних та зарубіжних вчених як: Е. Войнова, Х. Дідух, Ю. Разметаєва, Т. Попович, С. Уїтлі (S. Wheatley), Д. Чжан (D. Zhang), П. Фінкенберг-Броман (P. Finckenberg-

Broman), Т. Хоанг (Т. Hoang), Н. Вогіатзіс (N. Vogiatzis) та інших. Залишається надзвичайно актуальним такий аспект загальної проблематики як дослідження окремих малодосліджених аспектів реалізації принципу еволюційного тлумачення цифрових прав людини у практиці ЄСПЛ та розуміння значення цієї практики для національної судової системи.

Метою статті є аналіз значення, ролі та механізму реалізації принципу еволюційного тлумачення цифрових прав людини у практиці Європейського суду з прав людини.

Виклад основних положень. Інтернет як глобальна мережа набула статусу потужного інструмента для забезпечення свободи слова, доступу до інформації та її розповсюдження. Разом з тим, не потрібно забувати і про негативні аспекти цифровізації, яка стала основою для виникнення і стрімкого поширення кіберзлочинності, удосконалення «традиційних» шахрайських схем, неконтрольованого використання персональних даних користувачів тощо. Тож кожна держава та світове співтовариство в цілому зіткнулися з новими викликами, які вимагають адаптації права до умов сьогодення.

Це зумовило виникнення абсолютно нової специфічної категорії прав людини, пов'язаної із доступом до всесвітньої мережі за допомогою комп'ютерних систем. У наукових колах вони отримали назву цифрових, інформаційних, віртуальних, Інтернет-прав, проте щодо конкретного їх визначення досі тривають дискусії [2, с. 137]. Серед них усе більшого значення набувають право на доступ до Інтернету, право на свободу вираження поглядів в Інтернеті, право на забуття, право на анонімність у мережі, право не бути об'єктом стеження, право на захист персональних даних, контроль за використанням і поширенням зображень і відомостей про себе, право інтелектуальної власності в Інтернеті, право на участь в онлайн-торгівлі. Варто відзначити, що даний перелік із часом доповнюється все новими елементами з огляду на еволюцію правозастосовної практики держав світу. Наприклад, свого часу об'єктом уваги національних та міжнародних правозахисних інституцій було використання мови ворожнечі, обмеження доступу окремих користувачів до мережі, блокування облікових записів, вебсайтів, захист прав споживачів в Інтернеті, доступ до онлайн-освіти тощо. Закордонні дослідники виділяють п'ять груп цифрових прав: 1) самовираження, 2) доступ, 3) відкритість, 4) конфіденційність та 5) інновації. Вони відображають суттєві характеристики тих чи інших Інтернет-прав та дозволяють поділяти їх залежно від сфери реалізації [3, с. 6].

Користуючись правом на свободу слова в Інтернеті, люди розраховують на відповідну конфіденційність, але через збільшення кількості користувачів, обсягу інформації та швидкості її поширення, окремі питання потребують належного правового врегулювання, а у випадку його відсутності механізми врегулювання у цій сфері нерідко формуються міжнародними судовими інституціями. Досліджуючи категорію цифрових прав людини, варто відзначити, що значний вплив на їх визнання міжнародною спільнотою та подальший розвиток справила діяльність Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Як єдиний інститут, компетентний здійснювати офіційне тлумачення норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Суд фактично шляхом аналізу окремих порушень сформував сучасну систему конвенційних прав людини в Європі, роз'яснюючи державам-учасницям зміст та межі їхніх зобов'язань. Стаття 10 (свобода вираження поглядів) Європейської конвенції про захист прав людини права наголошує, що «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу мати свою думку, отримувати та передавати інформацію та ідеї без втручання державної влади і незалежно від кордонів».

Варто відзначити, що в науці виділяють кілька принципів тлумачення Конвенції, які застосовує ЄСПЛ у своїй діяльності, серед яких принципи: а) ефективного тлумачення; б) об'єктивного тлумачення; в) субсидіарності; г) пропорційності; г) автономного тлумачення; д) еволюційного тлумачення та ін. [4, с. 5-9]. Окремі з них, як-от принципи ефективного тлумачення та субсидіарності, містяться власне у тексті Конвенції, тоді як інші сформувався та були закріплені в ході судової практики. Оскільки дане дослідження присвячене принципу еволюційного тлумачення, проаналізуємо його детальніше.

Помилковим буде твердження про те, що принцип еволюційного тлумачення протиставляється традиційним способам інтерпретації міжнародних договорів, зокрема граматичному, історичному чи системному. Навпаки, його комплексний характер передбачає врахування як сучасних умов, що склалися на момент з'ясування змісту норми, так і намірів сторін, обставин або значень, які були надані тому чи іншому поняттю під час укладення договору. Тож очевидно, що принцип еволюційного тлумачення безпосередньо пов'язаний із об'єктом та метою будь-якого договору. Тут слід наголосити на тому, що основою для інтерпретації норм міжнародних договорів є Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року. Окремі науковці звертають увагу на те, що хоч у рішеннях Суду і посилався на статті 31-33 Віденської конвенції, ми не можемо оцінювати даний акт як єдине джерело інтерпретаційних норм, оскільки він не створив цілком завершеного уявлення про інноваційні техніки тлумачення, що використовує у своїй практиці ЄСПЛ [5, с. 7]. Тим не менше, Конвенція 1969 року має пріоритетне значення серед міжнародних договорів, які регулюють дану сферу, адже встановлює загальні положення щодо тлумачення, акцентуючи увагу на врахуванні намірів сторін, об'єкта та мети договору, а також його контексту (Розділ 3) [6].

Чому так часто дослідники наголошують на тісному взаємозв'язку між еволюційним тлумаченням та об'єктом і метою договору? Важливо розуміти, що ефективність кожної норми оцінюється з огляду на досягнення цілей, які було поставлено та які власне зумовили її виникнення. Не досягнувши обумовленої мети, неможливо говорити про дієвість механізму, запровадженого міжнародним договором. Особливо гостро проблема реалізації цілей постає в договорах, які закріплюють права людини, що впливає з їх унікальної цінності для світової спільноти. Звертаючись до норм Конвенції 1950 року, слід наголосити на одній із найголовніших ознак її норм – ефективності та можливості практичної реалізації гарантованих прав. Очевидно, що тут проявляється зв'язок телеологічного та еволюційного тлумачення, який дозволяє врахувати динаміку суспільних відносин, не відкидаючи при цьому першочергової мети договору [5, с. 8].

У преамбулі Європейської конвенції з прав людини її об'єктом та метою визначено «забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод» [7]. Це одна із найважливіших цілей діяльності кожної держави-учасниці та головний напрямок їх співробітництва. Аналізуючи преамбулу ЄСПЛ через призму положень Віденської конвенції 1969 року, можемо віднайти кінцеву мету процесу її інтерпретації – створення гарантій та ефективних механізмів захисту прав людини. Саме досягнення цієї мети зумовило формування унікальної методології тлумачення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Як зазначив ЄСПЛ у рішенні «Mihalache v. Romania», основою його інтерпретаційної техніки виступають принципи автономного (визначення змісту понять і термінів здійснюється Судом незалежно від значень, які їм надає національне законодавство держав-учасниць) та еволюційного (у ході інтерпретації Суд враховує конкретні умови та обставини, які мають значення для справи) тлумачення і доктрина «margin of appreciation»

(надає державам-учасникам певну свободу розсуду під час тлумачення оцінних понять) [8, с. 3]. Таким чином, принцип еволюційного тлумачення став одним зі стовпів, на яких побудована правоінтерпретаційна практика Європейського суду з прав людини.

Розглядаючи власне цей принцип, слід відзначити, що вперше він був згаданий у рішенні по справі «Tyrer v. United Kingdom», в якому Суд наголосив на тому, що Конвенція є *живим інструментом* та повинна тлумачитись у світлі умов сьогодення [9]. Аналізуючи факт застосування тілесних покарань щодо учнів, ЄСПЛ звернув увагу на ті зміни, які відбулися у суспільстві з моменту прийняття тексту Конвенції: переоцінку європейських цінностей та принципів, підвищення демократичних стандартів і вимог у галузі захисту прав людини. Стало очевидно, що визначення і зміст понять «катування», «жорстокого поводження», «нелюдського поводження», які були закладені авторами ЄКПЛ, частково втратили свою актуальність та більше не відповідали умовам та уявленням, котрі панували в Європі наприкінці 1970-х років. Побиття учнів через неналежну поведінку чи окремі проступки на той час уже не сприймалися як нормальні речі, що і зумовило відступ від усталеної практики Суду. Судді ЄСПЛ усвідомлювали, що незмінне слідування висновкам, ухваленим десятилетиями тому, навряд чи сприятиме ефективній реалізації положень Конвенції, більше того – призведе до виникнення в її тексті значної кількості «мертвих норм». Таким чином, з моменту прийняття рішення у справі «Tyrer v. United Kingdom» у практиці Страсбурзького суду розпочалась епоха еволюційного або, як його ще називають, динамічного тлумачення.

Разом з тим, відступ Суду від своєї усталеної практики також підпорядковується ряду правил, оскільки він повинен бути не просто обумовленим зміною обставин, але й максимально обґрунтованим. У результаті тривалої інтерпретаційної діяльності ЄСПЛ виробив унікальний метод консенсусу, який нерозривно пов'язаний з еволюційним тлумаченням Конвенції. Його суть полягає в тому, що Суд може змінити тлумачення окремого поняття чи норми лише у чітко визначених випадках: а) якщо цього вимагають зміни у правозастосовній практиці держав-учасниць; б) відповідні зміни відбулися на міжнародному рівні шляхом прийняття нової імперативної норми чи оновлення існуючих стандартів; в) розширення, звуження, інших модифікацій словникових термінів [8, с. 4]. При цьому, не слід забувати про принцип автономного тлумачення, на якому базується практика ЄСПЛ. Аналізуючи зміни, які відбуваються у національних правових системах європейських держав, Суд не сліпо запозичує те чи інше визначення, а надає йому власного тлумачення, що якнайкраще сприятиме захисту прав людини та досягненню цілей Конвенції. Саме метод консенсусу дозволяє забезпечити ефективність її положень, адже, поєднуючи автономію ЄСПЛ із врахуванням внутрішньодержавної практики, запобігає такій інтерпретації прав, яка б перешкоджала практичній їх реалізації безпосередніми адресатами [10, с. 95–96].

Зважаючи на обережне ставлення світової спільноти до закріплення цифрових прав у міжнародних актах, більшість із них наразі перебувають на стадії визнання у практиці міжнародних судових інституцій, зокрема і Європейського суду з прав людини. Застосований Судом принцип еволюційного тлумачення дозволив по-новому поглянути на окремі фундаментальні права, гарантовані Конвенцією 1950 року. Показовими є наступні цифрові права, що стали предметом розгляду ЄСПЛ.

Розпочати варто із *права на доступ до Інтернету*, оскільки без доступу до всесвітньої мережі неможлива реалізація жодного із даної категорії прав. Так, блокування вебсайтів і, як наслідок, обмеження можливості зв'язку із мережею стало предметом дослідження у рішенні «Ahmet

Yildirim v. Turkey». Згідно із фактами справи, заявник, громадянин Туреччини, володів вебсайтом, створеним за допомогою сервісу «Google Sites», де він публікував власні наукові доробки. У 2009 році за рішенням адміністративного органу, який керувався нормами національного закону, що дозволяв невибіркове блокування Інтернет-ресурсів, було спочатку обмежено доступ до третього сайту-порушника, а згодом і до всієї системи «Google Sites». У зв'язку з цим заявник більше не мав можливості керувати створеним ним вебсайтом, незважаючи на відсутність у його діях порушень законодавства. Посилаючись на положення того ж закону, суди Туреччини погодилися із рішенням адміністративного органу, залишивши його в силі. Під час аналізу скарги за статтею 10 ЄКПЛ Страсбурзький суд виходив із традиційних критеріїв законності, необхідності у демократичному суспільстві та пропорційності обмеження права заявника. Він визнав, що закон дозволяв застосовувати попереднє обмеження до будь-якої особи-власника вебсайту, оскільки не мав чітких критеріїв щодо відмежування ресурсів, котрі порушили внутрішнє законодавство Туреччини, від решти, а також дозволяв блокувати цілі домени без попереднього рішення суду чи навіть наявності відкритого провадження за фактом порушення. Важливо, що у даній справі можна чітко прослідкувати використання Судом техніки балансування та методу консенсусу, про що йшла мова вище. Так, розділ III рішення цілком присвячений дослідженню актів «м'якого права» Ради Європи та Європейського Союзу, а також національної практики держав-учасниць у даній сфері. Порівнюючи різні правові системи, ЄСПЛ встановив, що в сучасному світі право на доступ до Інтернету становить невід'ємну складову права на свободу вираження поглядів, передбаченого статтею 10 Конвенції, оскільки «Інтернет зараз став одним із основних засобів, за допомогою яких особи здійснюють своє право на свободу вираження поглядів та інформації, забезпечуючи важливий інструмент для участі в заходах і дискусіях, що стосуються політичних питань і питань загального інтересу» [11].

Ще одним важливим правом, пов'язаним із доступом до Інтернету, стало *право на анонімність у мережі*. Воно було визнано Судом, зокрема, у рішенні «Benedik v. Slovenia», яке стосувалося розкриття персональних даних особи через IP-адресу. Так, щодо заявника було розпочато кримінальне провадження за зберігання та розповсюдження дитячої порнографії, які він здійснював за допомогою спеціально встановленого на домашній комп'ютер програмного забезпечення. Під час спілкування з однодумцями у мережі «Razorback» він використовував вигадане ім'я користувача та динамічну IP-адресу, що змінювалася при кожному вході до мережі. Національні органи досудового розслідування змогли ідентифікувати провайдера послуг, який надав інформацію про місце проживання та ім'я особи-користувача (батька заявника). Після проведеного обшуку та вилучення комп'ютерів членів сім'ї було знайдено відповідні порнографічні матеріали на жорсткому диску комп'ютера заявника. Розглядаючи дану справу, Європейський суд з прав людини здійснив порівняльний аналіз законодавства держав-учасниць Ради Європи у галузі забезпечення конфіденційності даних в Інтернеті. Головним запитанням стало: «Чи входить анонімність у мережі до сфери застосування статті 8 Конвенції?» І Суд відповів ствердно, вказуючи на те, що спілкування з іншими користувачами, обмін інформацією, навіть якщо вони здійснюються публічно на форумах чи в соціальних мережах, також підпадають під визначення приватного життя особи. Зважаючи на те, що заявник намагався зберегти особисті дані та IP-адресу, з якої здійснював вхід до Інтернету, ЄСПЛ констатував наявність у нього легітимних очікувань щодо збереження конфіденційності. З огляду на це, оцінка втручання національних органів повинна здійснюватися відповідно до правил, які

застосовуються до статті 8 Конвенції [12]. Таким чином, Суд визнав право на анонімність в Інтернеті одним із аспектів права на повагу до приватного життя, гарантованого Європейською конвенцією.

Не менш цікавою є справа ЄСПЛ «Delfi AS v. Estonia», у рішенні до якої Суд визначає свою позицію щодо диференційованого рівня анонімності в Інтернеті. Суд наголошує, що незважаючи на важливість анонімності у Всесвітній мережі, має забезпечуватися баланс, щоб не відбулося порушення інших прав. З одного боку, користувачі Інтернету можуть бути анонімними, але з іншого – можуть бути ідентифіковані постачальником послуг завдяки їхнім обліковим записам, який може також надати своїм користувачам широкі можливості користування правом анонімності без самоідентифікації, але разом з тим ідентифікувати таких осіб та розкривати інформацію за певних умов та за розпорядженням компетентного органу [13]. Х. Дідух доходить обґрунтованого висновку, що «цілковитої анонімності у сучасному світі забезпечити неможливо, анонімність має бути релевантною до легітимної мети та не порушувати права інших користувачів мережі Інтернет» [14].

Продовжуючи тему конфіденційності, варто виділити *право на забуття в мережі*, визнання якого у практиці Страсбурзького суду відбулося менше десяти років тому. Слід відзначити, що, порівняно із анонімністю в Інтернеті, право на видалення інформації про користувача із пошукових систем не набуло значного поширення. До прикладу, його не визнають правові системи Сполучених Штатів Америки та Канади. Своєю виникненням і розвитком право бути забути завдячує Суду Справедливості ЄС, у практиці якого воно зародилося 2014 року із прийняттям рішення по справі «Google Spain SL, Google Inc. V Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González» [15, с. 3]. Оскільки це рішення суттєво вплинуло на правозастосовну практику держав-членів у даній галузі, можемо говорити про частковий вплив аргументів ЄС на діяльність Європейського суду з прав людини. Так, у справі «Hurbain v. Belgium» ЄСПЛ безпосередньо посилається на вторинне право Європейського Союзу та рішення Суду Справедливості [16]. Згідно з фактичними обставинами, заявника (редактора новинного Інтернет-ресурсу) було притягнуто до відповідальності за відмову деіндексувати статтю про винуватців ДТП зі смертельними наслідками, що сталася у 1990-х роках. Досліджуючи конкуренцію

статей 8 та 10 Конвенції у даній справі, Суд вказав на відмінність онлайн-засобів масової інформації від традиційних друкованих газет чи журналів, оскільки вони дозволяють здійснювати пошук за ключовими словами або іменами будь-якому користувачеві мережі. Такий безстроковий публічний доступ до відомостей, які можуть розкривати неприємні подробиці про особу, часто становить втручання у її право на повагу до приватного життя та репутації. З огляду на це, право на забуття, що дозволяє знищити або анонімізувати окремі дані в пошукових системах, соціальних мережах, вебсайтах чи форумах, є важливою гарантією невтручання в особисте життя особи, яке підпадає під захист статті 8 Конвенції 1950 року.

Висновки. Цифровізація призвела не тільки до концептуальних змін у каталозі прав людини, а й до розуміння сутності абсолютно нової специфічної категорії прав людини, пов'язаної із доступом до Всесвітньої мережі за допомогою комп'ютерних систем – цифрових прав людини та механізмів реалізації й захисту цих прав.

Одним із важливих проблем сучасного Інтернету стало питання конфіденційності та захисту персональних даних. Тому не можна ігнорувати й негативні аспекти активного доступу та користування Інтернетом, які зумовили виникнення і поширення кіберзлочинності, шахрайських схем, неконтрольованого некоректного використання персональних даних користувачів тощо. Фактично, це якісно нові виклики, які вимагають реагування світової спільноти та адаптації систем міжнародного та національного права до таких викликів. Ключові цифрові права людини – свобода вираження поглядів, право на доступ до Інтернету, право на анонімність, право на забуття та низка інших повинні бути законодавчо врегульовані, що захистить користувачів від різного роду неправомірних зловживань та шахрайства.

Застосований Європейським судом з прав людини принцип еволюційного тлумачення дозволив по-новому поглянути на цифрові права людини у контексті забезпечення свободи слова, доступу до інформації та її розповсюдження. Аналізуючи практику ЄСПЛ у даній категорії справ, можна дійти висновку про те, що більшість Інтернет-прав Суд розглядає у контексті статті 8, яка передбачає повагу до приватного, сімейного життя особи, житла і кореспонденції, та статті 10, що закріплює свободу вираження поглядів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войнова Е. О. Концепція мережевого суспільства як структурно-функціоналістська основа теорії електронної демократії. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. Вип. 1. С. 12–19.
2. Попович Т. П. Особливості правової природи цифрових прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 135–140.
3. Calzada I. The right to have digital rights in smart cities. *Sustainability*. 2021. № 13(20). P. 1–28.
4. Gerards J. *General Principles of the European Convention on Human Rights*. Cambridge University Press, 2023. 381 p.
5. Vogiatzis N. Interpreting the right to interpretation under Article 6 (3)(e) ECHR: A cautious evolution in the jurisprudence of the European Court of Human Rights? *Human Rights Law Review*. 2022. № 22 (1). P. 1–25.
6. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. № 995_118. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#n158 (дата звернення: 18.12.2024).
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.12.2024).
8. Wheatley S. Interpreting the ECHR in Light of the Increasingly High Standards Being Required by Human Rights: Insights from Social Ontology. *Human Rights Law Review*. 2024. № 24 (1). P. 1–23.
9. Tyrer v. The United Kingdom: Judgment of The European Court of Human Rights dated 25.04.1978. Application no. 5856/72. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-57587%22%7D> (дата звернення: 18.12.2024).
10. Karvatska S., Blikhar M., Huralenko N. Evolutionary trends in the interpretation of the European Court of Human Rights under the European Convention on Human Rights. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39. № 68. P. 88-102.
11. Ahmet Yildirim v. Turkey: Judgment of The European Court of Human Rights dated 18.03.2013. Application no. 3111/10. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-115705> (дата звернення: 18.12.2024).
12. Benedik v. Slovenia: Judgment of The European Court of Human Rights dated 24.07.2018. Application no. 62357/14. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-182455> (дата звернення: 18.12.2024).
13. Judgment of the European Court of Human Rights of 16.06.2015 in case of Delfi AS v. Estonia. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-155105%22%7D> (дата звернення: 20.12.2024).
14. Дідух Х. В. Цифрові права: український та європейський досвід. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.7>
15. Zhang D., Finckenberg-Broman P., Hoang T. Et al. Right to be forgotten in the Era of large language models: implications, challenges, and solutions. *AI Ethics*. 2024. P. 1–10. URL: <https://doi.org/10.1007/s43681-024-00573-9> (дата звернення: 18.12.2024).
16. Hurbain v. Belgium: Judgment of The European Court of Human Rights dated 04.07.2023. Application no. 57292/16. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225814> (дата звернення: 18.12.2024).